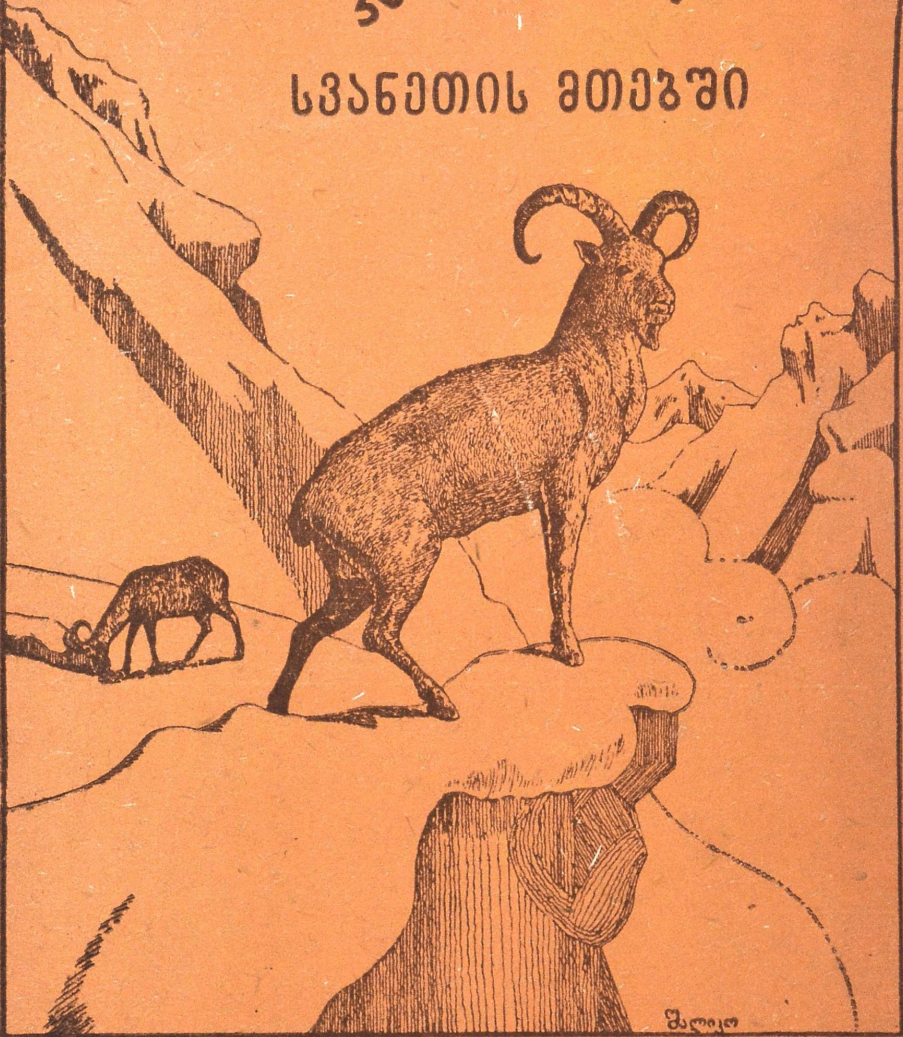

ფან. გაბლიანი

ზისვი

სვანეთის მთებში

მგნ. გაბლიანი

Handwritten signature in red ink.

ჯ ი ს ვ ი
სვანეთის მთებში

36384

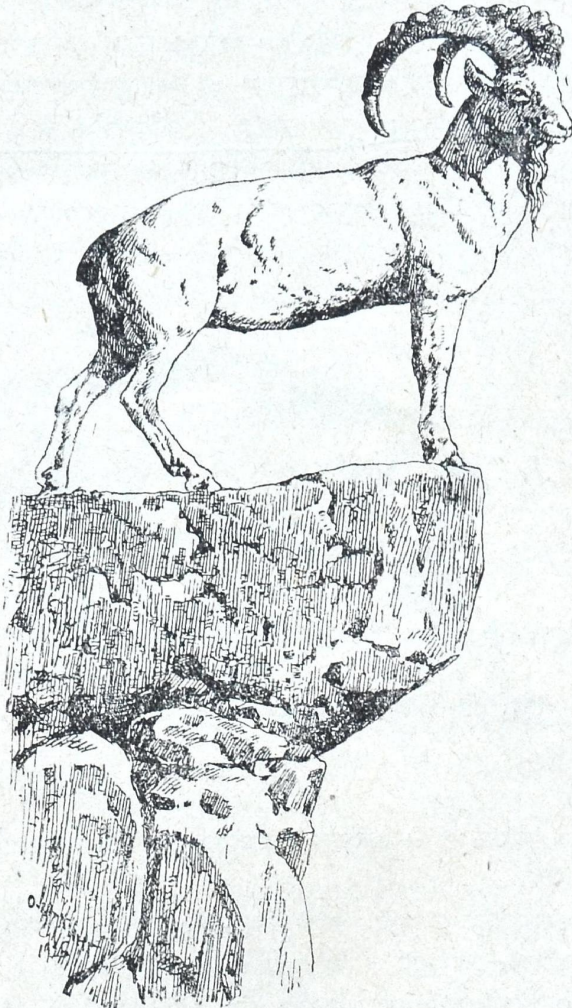
ს. ს. მ. უ. ს. პოლიგრაფტრესტის 1-ლი სტამბა. პლენანოვის პროსპექტი № 91.

მთავარლიტი № 267.

შეკვეთის № 810.

ტირაჟი 5.000.

ჯიხვი სვანეთის მთებში

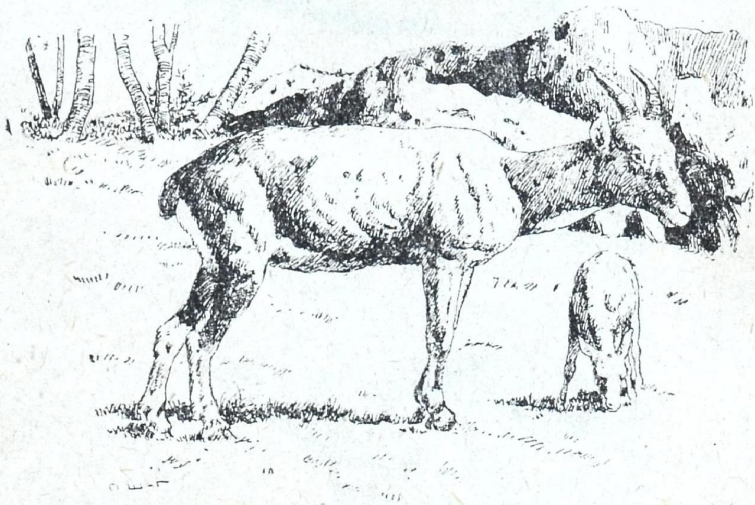

სურ. № 1. ღვაშ — ხარ-ჯიხვი.

სვანეთის მიუღღომელ ციცაბო კლდეებში მრავალი ჯიხვ-
არჩვი ბინადრობს. ჯიხვი — „ლ ვ ა შ“ — სამართლიანად შეი-

ძლება ჩაითვალოს ამ ზღაპრული სილამაზის, ყინულოვანი მთების მეუფედ, სიამაყედ და მშვენებად.

ფერად ჯიხვი ზამთრობით მონაცრისფეროა, ზაფხულობით, ნაზამთრი ბალნის დაყრის შემდეგ, უფრო მოყვითალო. ტანად მამალი სრული ასაკის ჯიხვი დაახლოვებით 3 წლის მოზერის ოდენაა. ცოცხალი წონა ჯიხვისა იქნება 5—8 ფუთამდე. მის კოხტა თავს ამკობს ლამაზი, მრგვალი, მსხვილი, სიგრძით 80 სანტიმეტრამდე მოხდენილად უკან გადაღუნული რქები, რომლების ნაოჭებითაც ადვილად შეიძლება ჯიხვის წლოვანების გაგება. მის ლამაზ სახეს ამშვენებს დიდი და მედიდური გამომეტყველების შავი თვალები; კისერი ჯიხვს აქვს მომსხო და მრგვალი, წვერი სქელი, ყურები პატარა, მუდამ ზევით

სურ. № 2. კვიცრა — ფურ-ჯიხვი ნუკრით.

აცქვეტილი, სმენა კარგი, ფეხები მაღალი და მოწვრილო. გაჭირვების დროს ჯიხვი ნახტომს საყენზე მეტს აკეთებს. განცვიფრებაში მოჰყავს ადამიანი მის სიციქვითეს. ტანის სიმსუბუქეს, ფეხის სიმარჯვეს და ოსტატობას ციცაბო კლდეებზე ხტუნვის დროს. ყნოსვა ჯიხვს იმდენად აქვს განვითარებული, რომ ადამიანის სუნს მეტად დიდ მანძილზე გრძნობს, მეტადრე

მაშინ, როდესაც იმ მხრიდან, საიდანაც მონადირე ეპარება, სულ მცირე სიოც რომ ჰქროდეს. სმენა ჯიხვს მახვილი აქვს. (იხ. სურ. № 1).

გამოცდილმა მონადირეებმა მისი ყველა ეს თვისებები კარგად იციან და ამიტომ ცდილობენ, რომ ჯიხვებს შეუმჩნევლად მიეპარონ, რისთვისაც იცვამენ კლდისა და მიწისფერ რუხ ტანისამოსს და, თუ ქარი იქითკენ ქრის, სადაც ჯიხვები ეგულებათ, მის დაწყნარებამდე წინ არ წავლენ; თუ მოსახერხებელია, სხვა მხრიდან შემოუვლიან ხოლმე.

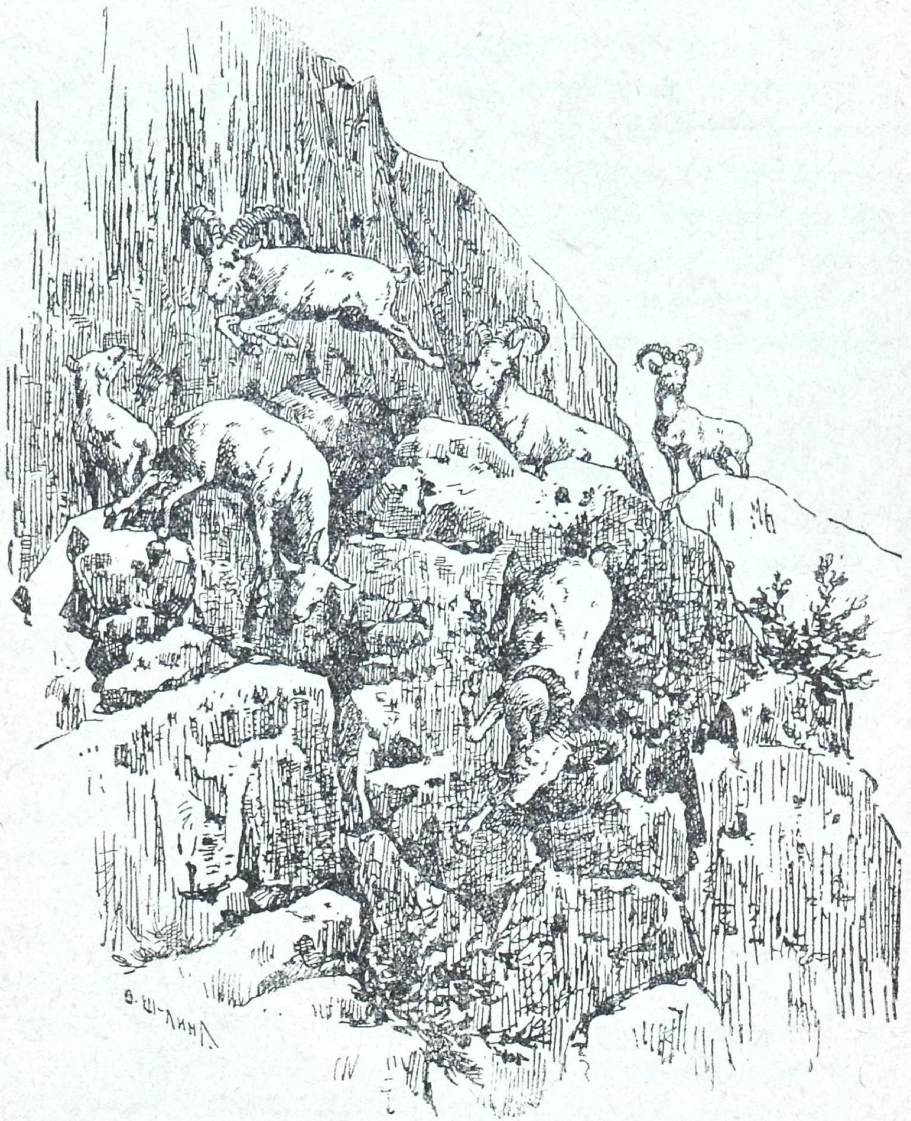
დედალი ჯიხვი „კვიცრა“ — მამალ ჯიხვზე ბევრად პატარაა. მისი რქების სიგრძე 3-5 გოჯას არ აღემატება. ფერად ის მამალ ჯიხვსა ჰგავს, მაგრამ სილამაზით ბევრად ჩამოუვარდება. (იხ. სურ. № 2).

არჩვი — „ერ ს კ ნ“ — ტანით მთლად შინაური თხის მსგავსია, ფერი თავისა აქვს, შუბლზე მოყვითალო ფართო ზოლი ჩაყვება. რქები აქვს წვრილი, სიგრძით 3-4 გოჯი, წვეტიანი, ბოლოში ლამაზად მოკაუჭებული და უკან გადაღუნული. ფეხები წვრილი, უკანა ფეხები წინა ფეხებზე უფრო მაღალი.

ჯიხვი უფრო ღონიერია, მარდი, ამაყი და მედიდური, არჩვი კი სუსტი, ფრთხალი, ეშმაკი და წუწკი.

ჯიხვები სცხოვრობენ მაღალ, ციცაბო, ადამიანისათვის მიუწდომელ კლდეებში ჯგუფ-ჯგუფად ან ჯოგობით, ხშირად ცალ-ცალკე. არჩვები უფრო დაბალ კლდეებსაც ეგუებიან. ხშირად ჯიხვები და არჩვები შეერთდებიან ხოლმე და ერთს ჯოგს შეადგენენ. ღამის გასათევად ჯიხვები და არჩვები ირჩევენ მშვიდობიან ადგილს. განთიადზე ისინი დგებიან ფრთხილად, ძირს ჩამოდიან იმ ადგილებში, სადაც ბალახი ეგულებათ. ამ მოგზაურობის დროს ისინი რამოდენიმე ნახტომის გაკეთების შემდეგ დაისვენებენ, არემარეს თვალს გადაავლებენ, დაზვერავენ ყველაფერს, თუ საეჭვო რამ შეამჩნიეს, დიდხანს უყურებენ დაკვირვებით და, როცა მდგომარეობას გამოარკვევენ, მიდიან წინ, ან უკან ბრუნდებიან. განთიადზე ბალახობენ

და მზის ამოსვლისას ისევ იმ მწვერვალებზე აღიან, სადაც მათ
საფრთხე არ მოელოთ, სალამომღე დაწოლილი არიან და იცოხ-

სურ. № 3. ჯიხვის ჯოგი.

ნიან. მზის ჩასვლისას ისევ დაეშვებიან საბალახოდ და დაღამებისას თავის ნაჩვევ სადგომს უბრუნდებიან.

ჯიხვი ბალახობის დროსაც შიშით არის შეპყრობილი, ამიტომაც შემფოთებით მოჰგლეჯს ხოლმე ბალახს და, ვიდრე დალექავდეს, თავაწეული, ყურებ აცქვეტილი და განაბული აქეთ-იქით იცქირება, რომ მტერი საიდანმე არ მიეპაროს. აღსანიშნავია ის, რომ, როდესაც ჯიხვის ჯოგი ბალახობს, ხშირად ერთი ხნეირი ჯიხვი მზვერავის მოვალეობას ასრულებს და ბალახობის დროს დარაჯობს ჯიხვებს (იხ. სურ. № 3). ის ადის უფრო მაღლა, დგება კლდის წვერზე, ზევიდან მედიდურად გადაჰყურებს არე-მარეს, ზვერავს ახლო-მახლო ყველაფერს და, თუ რაიმე არ შეამჩნია, ჩუმად არის. სხვა ჯიხვები კი ამ დროს არხეინად ბალახს შეექცევიან. ხოლო თუ სადმე მტერი შეამჩნია, ბრაზმორევით და მჭექარედ დაუსტვენს თავის ამხანაგებს, რითაც მტრის მოახლოვებას ანიშნებს. ჯოგი უცბად ფრთხება, ყველა თავის შველას სცდილობს და ჩვეულებრივ ზევით, მთის მწვერვალებისაკენ მიექანება.

ჯიხვებმა გაჭირვებაში ჩავარდნილი ამხანაგების დახმარებაც იციან. ყოფილა ისეთი შემთხვევები, როდესაც მონადირის გასროლილი ტყვიით დაჭრილი ჯიხვი სხვა ჯიხვებს წინ გაუძღვანებიათ და, თუ მთლად ღონემიხდილი არ ყოფილა, უკნიდან რქების კვრით მიშველებიან და მის სამშვიდობოს მიყვანას ცდილან.

ჯიხვი მაგარი აგებულობისაა, ერთი ტყვიით, თუ თავში ან გულში არ მოხვდა, ან წყვილი ფეხები არ დაუშავდა, მისი დამორჩილება ძნელია. სროლის შემდეგ ჯიხვი ძალიან შორს მიდის. ხშირად გაქცეული ჯიხვები ჯიუტობასაც იჩენენ და, მონადირე წინაც რომ დაუხვდეს, უკან დაბრუნებას არ კადრულობენ, მედიდურად, ზიზლით ანთებული თვლებით ჩაურბენენ გვერდით და თუ მონადირის შეუბრალებელ ტყვიას გადაარჩენ, რამოდენიმე კლდე-ღრეს გადაირბენენ და სამშვიდობო ადგილას მისვლამდე არსად არ შეჩერდებიან. მაგრამ არის ისეთი შემთხვევებიც, როცა მონადირეები ჯიხვს ისეთი უფსკრულის ნაპირზე მიიმწყვდევენ, სადაც თავის გადარჩენის რაიმე შესაძლებლობა მას აღარ რჩება. მაშინ ის ან მთელი ძალღონით

ისკუპებს, ისე მარდად გადახტება, რომ მნახველს მფრინავი ეგონება, ან ათვალაიერებს ცალი რქის წვერით და ცალი ფეხით მისამაგრებელ ადგილს და, სანამდე შესძლებს, ცალი რქისა და ცალი ფეხის საშუალებით განაგრძობს წინსვლას, ხოლო როცა ეს იმედიც გადაუწყდება, ისკუპებს და ან სამშვიდობოს გადახტება, ან ხრამში გადაიჩეხება. (იხ. სურ. № 4).

სურ. № 4. ჯიხვების ჩამოსრილება მყინვარზე.

ჯიხვ-არჩევებში დედაშვილური სიყვარული მეტად ძლიერია. თუ ნუკრს („ფოთრს“) მონადირის ულმოზელი ტყვიამის საყვარელ მშობელ დედას განუგმირავს, ამ უბედურებისაგან თავზარდაცემული და დაობლებული ნუკრი, ხშირად სულგანაბული გაწვება მკვდარი დედის გვერდით, დაეკვრის მიწას და ამნაირად ადვილად უვარდება მონადირეს ხელში ტყვედ. ხოლო თუ იმ ადგილიდან, სადაც მისი საყვარელი დედა სიცოცხლეს გამოასალმეს, ის სხვა ჯიხვებთან ერთად გაიქცა

და შემდეგ გამოარკვია თავისი დედის დაღუპვა, მეორე დღეს გათენებისას გულსაკლავი ბლავილით მოდის კატასტროფის ადგილზე, ეძებს თავის დედას, ნახულობს იმ ადგილს, — სადაც მისი სისხლია დანთხეული და, როცა დარწმუნდება დედის დაკარგვასა და თავის გაუბედურებაში, მწარედ დაღონებული, საზარელი ხმით აბლავლებული მიდის კლდეებში, სადაც დიდად დამწუხარებული, გულდათუთქული თავის ბედკრულ სიცოცხლეს ობლობაში ატარებს.

ჯიხვებს და არჩევებს ძალიან უყვართ მუავე რკინის წყალი და მლაშე მიწის ლოკვა. ზაფხულობით, როდესაც პაპანაქება სიცხე მთებსაც საკმაოდ ათბობს, მუავე წყლის მოთხოვნილება იმდენად აუშლის ხოლმე ჯიხვ-არჩევებს საღერღელს, რომ ისინი თავდავიწყებამდე მიდიან, არაფერს არ ერიდებიან, მთის მწვერვალებიდან შურდულივით იქითკენ დაეშვებიან, სადაც ეს სანატრელი მუავეულობა ეგულებათ, და მაღიანად დაეწაფებიან ხოლმე მუავე წყალს, ან მლაშე მიწის ლოკვას იწყებენ.

მონადირეებმა იციან ასეთი ადგილები, მათ მახლობლად მარჯვე საფარები აქვთ გაკეთებული და იქიდან ადვილად ხოცავენ ჯიხვებს. სანამ სვანეთში კაჟიანი თოფებით ნადირობდნენ, ჯიხვებს იმდენი საფრთხე არ ელოდათ, ნაკლებად მარცხდებოდნენ, თუმცაღა მე ვიცნობდი ერთ უშგულელ მონადირეს, **ნასყიდა ნიჟარაძეს**, რომელსაც კაჟიანი თოფითაც 800 მეტი ჯიხვი და 30 დათვი ჰყავდა მოკლული. რევოლიუციის შემდეგ კი მსწრაფლმსროლელი იარაღების გავრცელებამ თითქმის გაანადგურა მთების ეს მშვენება — ჯიხვ-არჩვთა სამეფო — და გადაშენებამდე მიიყვანა ეს ძვირფასი ცხოველები.

ჯიხვებს მრავალი მტერი ჰყავთ. ჯიხვების პაწია ნუკრებს დასდევენ არწივები (იხ. სურ. № 5), რომლებიც უეცრად დაეცემიან ხოლმე მათ, შეუბრალებლად ჩაურჭობენ თავის კლანკებს ნორჩ სხეულში, მოსტაცებენ ლამაზ შვილს დედასა და ჰაერში გააქანებენ. აბლავლებული დედა დიდხანს უყურებს ჰაერში არწივის კლანკებში მკვნესარე შვილს, შემდეგ ბრაზმო-

რეული, აღშფოთებული და აბღავლებული ამოდ დარბის
კლდეებში შვილის საძებრად.

სურ. № 5. ჯიხვის ბრძოლა არწივთან ნუკრის დასაცავად.

ჯიხვების ყველაზე უფრო მძლავრი მტერი, შათი გამანადგურებელი და თავზარდამცემი არის ხანგრძლივი, დიდთოვლიანი და სუსხიანი ზამთარი. ბალახი ამ დროს თოვლშია გა-

ხვეული. ჯიხვები შიმშილისაგან კუჭამწვარი, სიცივისაგან აკანკალებული ხშირად იმისთანა მდგომარეობაში ვარდებიან, რომ ერთმანეთს ბალანს გლეჯენ და მისი ჭამით შიმშილს იკლავენ. საარსებო ლუკმის საძებრად სადმე წასვლისას კი მაღალი

სურ. № 6. მგლები ეპარებიან ჯიხვებს.

კლდეებიდან ხშირად ჩამოსწყდება ხოლმე თოვლის შვავი, რომელიც ქვეშ მოიტანს ჯიხვის ჯოგს და მრავლად ღუპავს. თუ

ამ უბედურებას გადარჩენ და მთის მწვერვალებიდან მათ ძირებში, ანუ ტყიან მიდამოებში მშვილობიანად ჩამოვიდენ, აქაც, ნორჩი ხეების ყლორტების ჳამას დანატრულებულთ, აწუხებენ ერთი მხრით მონადირეები, მეორე მხრით მგლები (იხ. სურ. № 6). ამ უმანკო არსების ერთად-ერთ მფარველად არის მოვლინებული „მ უ ყ ე ლ“, ანუ შურთხი (მთის ინდაური). ეს

სურ. № 7. ჯიხვის ზრძოლა დათვთან.

ფრინველი მონადირეების აზრით ჯიხვებს მართლაც დიდ მფარველობას და სამსახურს უწევს. ჯიხვი თუ მთის ცხოველების სიამაყეს შეადგენს, შურთხი მთის ფრინველის ბატონად შეიძლება ჩაითვალოს.

შურთხსაც, როგორც ჯიხვებსა და არჩევებს, მიუდგომელ მთის მწვერვალებზე ყოფნა უყვარს და ამიტომ, მონადირეების აზრით, არც-ერთი სულდგმული ჯიხვ-არჩვთან ისე დაახლოვებული არ არის, როგორც ეს ფრინველი.

მონადირეების თქმით, ზაფხულში შურთხები ბალახსაც წიწკნიან და ნისკარტით შეაქვთ იმ გამოქვაბულებში, სადაც ჯიხვებს უხდებათ ზამთრობით ბინადრობა. ამნაირად შურთხი თავის მეგობრებისათვის საზამთროდ პატარა თივის მარაგს ამზადებს, თვითონ კი გაჭირვების დროს ჯიხვის განავალით იკვებება.

შურთხი ფხიზლად დარაჯობს ჯიხვებს და, როცა მთებში მონადირეს შეამჩნევს, ისე სასტიკად და მკექარედ დაუსტვენს, რომ შორს გააგონებს ხოლმე ყველას. შურთხი ამ გზით ატყობინებს ჯიხვებს მტრის მოახლოვებას და საშუალებას აძლევს დროზე უშველონ თავს. ჯიხვიც ამ დროს გარბის და თავს შველის.

მონადირისათვის თითქმის სრულიად საკმარისია შურთხის სტვენის გაგონება, რომ დარწმუნდეს ჯიხვის ამ კლდეებიდან სადმე სხვაგან გადასვლაში, ამ ადგილებში ნადირობის უნაყოფოდ დამთავრებაში და ამიტომ მისი ნადირობის გეგმაც ხშირად ამ გარემოების მიხედვით იცვლება ხოლმე.

მონადირეები მოგვითხრობენ, რომ მათ ჯიხვის ჯოგში ხშირად შეუმჩნევიათ ერთი თეთრი ჯიხვი — „ჯვეგი თვალ“. მათი რწმენით, ის ჯიხვის ჯოგს პატრონობას და მფარველობას უწევს და წარმოადგენს ისეთი ჯადოსნური თვისებებით აღჭურვილ არსებას, რომლის მოკვლა საქნელოცაა და სახიფათოც. მათი თქმით, ყოფილა შემთხვევა, როცა ის მონადირეს მოუკლავს, რისთვისაც მთელი მისი ოჯახი გაწყვეტილა და გადაშენებულა.

ჯიხვები და არჩვები ბოტობენ და მაკდებიან შემოდგომაზე და იგებენ თიკნებს („ფოთრს“) გაზაფხულზე. ბოტობის დროს მამალი ჯიხვები ხშირად ისე არიან გატაცებული და გაშტერებული, რომ არც მტერს ერიდებიან არც მოყვარეს

უგდებენ ყურს და ამით უადვილებენ მონადირეებს მათ ნი-
შანში ამოღებას.

ჯიხვებს უყვართ რქებით თამაში, ანუ ჭიდილი, ისინი და-
დგებიან ხოლმე ყალყზე და, რაც ძალი და ღონე აქვთ, ეჯახე-
ბიან ერთმანეთს უზარმაზარი რქებით, ასე რომ ახლო მყოფს
ეგონება კლდეები ინგრევიაო. მაგრამ ბოტობის დროს, როცა
ერთმანეთს სატრფოს ეცალებიან, ხშირად ჩხუბი მოსდით და
თამაშსა და რქების რახუნს ერთმანეთის ცხვირ-პირის მტვრევით
შესცვლიან ხოლმე.

ყარაჩაში ყოფილა შემთხვევა, როცა თხის ჯოგი მთებში
დაკარგულა, მთელი ზამთარი იქ გაუტარებია. მათში ჯიხვები
შერეულან და თხები დაუმაკებიათ. ზაფხულზე ისინი პატრონს
უნახავს. ჯიხვებისაგან დამაკებულ თხებს თიქნები მოუგიათ
და ამრიგად ჯიხვის ჯოგი მოუშენებიათ.

უნდა აღვნიშნოთ, რომ არც ერთი გარეული ცხოველი
არაა ისე ადვილი მოსაშინაურებელი, როგორც პატარაობაში
დაჭერილი ჯიხვი. ის ძალიან ეჩვევა პატრონს, მაღიანად ჭამს
თივას, პურს, ქერს, ბოსტნეულობას და ბალახს, ძალიან უყვარს
მარილი, მაგრამ სიცხეში ძალიან სწუხს და საქციელი
უფუჭდება.

ჯიხვე ნადირობასთან დაკავშირებული ხალხური ზნე-ჩვეულებანი

(ჩვენი მხარეთმცოდნეობისათვის)

ზემო-სვანეთის მთებში მრავალი „ღვაში“ და „ერსკნი“ ე. ი. ჯიხვი და არჩვი ბინადრობს. ბევრი მათგანი ხან თავის ნებით, ხან მონადირეებისაგან დაფრთხობილი, მოდის აქ კავკასიონის ქედის ყოველ მხრიდან, უერთდება აქ მყოფ ჯიხვებს და ამ გზით ხშირად დიდი ჯოგები შესდგება ხოლმე.

სვანეთის მთებში ნადირობა ძალიან იტაცებს ადამიანს. ერთი მხრით მთებისა და მყინვარების სილამაზე, ბუნების მრავალფეროვნობა, ათასნაირი საკვირველი და იშვიათი სანახაობანი, ნაირ-ნაირი ყვავილები და ბალახები, ხოლო მეორე მხრით მთების ლამაზსა და ლალ ცხოველებზე — ჯიხვებზე ნადირობა დიდ სასახელო საქმედ ითვლება სვანეთში და ისეთი პატივისცემით და სიმპატიით არავინ არ სარგებლობს ხალხის თვალში, როგორც მონადირე. ამა თუ იმ თემის განთქმულ მონადირეებს მთელი სვანეთი იცნობს. სვანი ისე გულმოდგინეთ არაფერს არ ისმენს, როგორც მონადირის მიერ ნადირობის შესახებ მოთხრობილ ამბავს.

სვანის ნადირობას ბევრი მიზეზი ელობება წინ. სანადიროთ სვანი ისე არ წავა, თუ არ დარწმუნდება, რომ მის ოჯახში და მეზობლებში ქალებს თვითური ავადმყოფობა არ აქვს, თუ ქალს მშობიარობა ჰქონდა და მას შემდეგ ერთი თვე არაა გასული, თუ მიცვალებულია მის სოფელში, თუ რამდენიმე დღის

განმავლობაში მას ან მის ოჯახის რომელიმე წევრს სხვა ქალთან სქესობრივი კავშირი ჰქონია და სხვა.

თუ სვანმა ნადირობაში ვერ გაიმარჯვა და ჯიხვი ვერ მოკლა, ამას ის აწერს სანადიროდ „ურწყულდ ლიზის“ (უწმინდურად) წასვლას, ანუ ნადირობის ზემოხსენებული წესების დარღვევას.

ამნაირად, როდესაც მონადირე სვანი ზემოხსენებულ დაზრკოლებებისაგან თავისუფალია და „წყილიან ღრევს“ (წმინდა ღროს) იხელთებს ნადირობისათვის, ის იბანს ტანს, იცვამს ნადირის ტყავისაგან გაკეთებულ ქურქს ან რუხ ჩოხას, იმზადებს რამოდენიმე დღის სამყოფ საგზალს, აცხობს „ლემზურალს“ (შესაწირავ პურებს), ჩამოქნის თაფლის სანთელს, ასხამს „ზედაშს“ (თავ არაყს) ბოთლში ან ლიტრაში, აწყობს ყველა ამას თხის გუდაში, მოიკიდებს მას ზურგზე, გადაიკიდებს თოფს მხარზე, დაიკავებს ხელში „მუჯურას“ — ჯოხს რკინის თავით და განთიადზე, სხვის შეუმჩნეველად, — საიღუმლოდ მიდის სანადიროდ მთაში.

როდესაც სანადირო საჯიხვო მთებზე ავა, მონადირე პირს დაიბანს (თუ არის წყალი ახლოს), სანთელს აანთებს, აიღებს ცალ ხელში სამ „ლემზირს“ (შესაწირავ პურს), ხოლო მეორე ხელში „ზედაშს“ — არაყს, პირს აღმოსავლეთისაკენ იზამს და მუხლმოდრეკით ევედრება სვე-ბედის მიმცემ „დალს“, ნადირობაში გამარჯვების მინიჭებას. ამის შემდეგ საუზმობს, მერე ადის ფრთხილად სანადირო კლდეებში, — ათვალიერებს მათ, და, თუ სადმე ნადირი დაინახა, მოხერხებულ ადგილიდან მიეპარება მას (იხ. სურ. № 8). თუ სანადიროდ წასვლის წინა ღამეს, ან ნადირობაში ყოფნის დროს მონადირეს დაესიზმრება ლამაზ ქალთან არშიყობა, სქესობრივი აქტის შეუსრულებლად, ეს ნადირობაში დალის წყალობის მომასწავებელია, ხოლო თუ ღვინო ვინმემ დააღვეინა, ეს ნადირის სისხლით გულის გახარების ნიშანია.

დიდ მნიშვნელობას აძლევენ სვანეთში მონადირეები სანადიროდ წასვლისას წინ დამხდურს. მაგალითად თუ მათ ბა-

ყაყი შეხვდათ, ეს ბედნიერი მეზავრობისა და კარგი ნადირობის მომასწავებელია, თუ კურდღელი ან მწყერი შეხვდათ, ან ჩხიკვებმა მარცხნიდან დასჩხივლა — ცუდი მეზავრობის ნიშანია.

სურ. № 8. გამარჯვებული მონადირე.

სვანეთში დღემდე შენახულია ერთი ფერხული სიმღერა „უშგულაშ-მახელვაჟარე“ (უშგულის ახალგაზრდობა), რომელიც მოგვითხრობს, რომ ერთხელ, როდესაც უშგულის ახალგაზრდობა სანადიროდ წავიდა, მათ ბავარიის მთაზე მწყრის ქარავანი შეხვდათ. ამის შემდეგ ნამყვამის მთაში მათ მიერ დაფრთხობილი ჯიხვები რომ გარბოდენ, მოსწყდა თოვლის შვაგი და 12 მონადირე ერთად დაიტანა. სიმღერა ამ უბედური შემთხვევის მიზეზად მწყრის ქარავანის შეხვედრას თვლის.

თუ მონადირემ ნადირი მოკლა, ის „სვევი მუჰდი ღერბათ“ (სვე-ბედის მიმცემს) მაღლობას სწირავს, ნადირს ემთხვევა, გაატყავებს, ხორცს მის ტყავში ჩააწყობს, აიკიდებს ზურგზე,

მიდის ტყიან ადგილში, გულ-ღვიძლს, ფილტვებს და ჯიგარს
შამფურზე ააგებს, შესწავას, შემდეგ შესწირავს დალს, უძღვნის
მას მადლობას ნადირის მიცემისათვის და ჭამს.

ნადირობას რომ ავი თვალი არ ეცეს, დაღამებისას მონა-
დირე საიდუმლოდ მიდის სახლში. ჯიხვის თავს ქალებს არ
გამოუჩენს, ხოლო თუ მშობიარობა ან თვიური ავადმყოფობა
აქვს რომელიმე მათგანს, — ხორცსაც არ აჭმევს. ღორის ხორ-
ცის ნახარშ ქვაბში ჯიხვის ხორცის მოხარშვას ძალიან ერი-
დებიან, ნახარშ წყალს ძაღლებს კი აჭმევენ, მაგრამ ღორების-
თვის მიცემა მისი შეუძლებელია.

თუ იმ მონადირეს, რომელმაც ნადირი მოკლა, ამხანაგი
ჰყავს, ლებულობდა თუ არა ეს უკანასკნელი მოკვლაში მონა-
წილეობას, სულ ერთია — ნახევარი ხორცი მისია, ნამდვილ
მკვლელს რჩება ზედმეტად, მხოლოდ, ტყავი და რქები.

უბრალო მგზავრიც რომ შეხვდეს მონადირეს მთაზე, იმა-
საც წილს აძლევს.

ზოგიერთ თემებში, მონადირე რომ ჯიხვს მოკლავს და
ნადირობიდან გამარჯვებული დაბრუნდება, მეორე დღესვე მი-
დის ეკლესიაში, პატიყობს თავის მეზობლებს, მიაქვს არაყი,
პური, ხორცი და სწირავს ნადირობაში გამარჯვების მიმცემ
დალს, შემდეგ იმართება ეკლესიის გალავანში ქეიფი. ხშირად
ჯიხვის რქებს მონადირეები ეკლესიას სწირავენ.

მე ხშირად მიტაცებდა მონადირეების ნაამბობი ნადირო-
ბის შესახებ და ამიტომ ერთხელ გადავწყვიტე წავსულიყავი
სანადიროდ ლატალის მთებში და თვითონაც მენახა ამის გემო.

დავიბარე ჩემს ბინაზე ლატალის თემის განთქმული მონა-
დირე აბრამ თამლიანი და ორიც სხვა, სახელდობრ ბექუზა და
გიორგი გვიჭიანები, და განვუცხადე მათთან ერთად სანადი-
როდ წასვლის სურვილი. მაგრამ გამოირკვა, რომ ბექუზას
ოჯახში სამი კვირის მორჩენილი ქალი ყოფილა და აბრამისას
კი თვიურით ავადმყოფი. ამიტომ ჩვენი სანადიროდ გამგზავ-
რება ერთი კვირით გადაიდო. გადავწყვიტეთ, რომ ამ ერთი
კვირის განმავლობაში არც ერთ ჩვენგანს ქალთან სქესობრივი

კავშირი არ დაექირა, თვიურით ავადმყოფი და მშობიარობის მქონე ქალის ოჯახს არავინ არ გაკარებოდა, ნადირობის წესების საჭირო სისპეტაკე, სიწმინდე მტკიცეთ დაგვეცვა და დანიშნულ ღამეს ყველას ერთად მოგვეყარა თავი. გავიდა ერთი კვირა და მონადირეები დანიშნულ დროს ჩემთან გაჩნდნენ.

თავი არაყი, შესაწირავი პურები „ლემზურალ“ და სანთელი თვითეულ მათგანს ჰქონდა გულდაში ჩაწყობილი, ორ მათგანს კაჟიანი სტამბულის სისტემის თოფი ჰქონდა, ერთსაც რუსული ბერდანკა.

ორ ფუთამდე გამომცხვარი პური, ხუთი ბოთლი ღვინო, ღორის შაშხი საგზლად მე მქონდა დამზადებული. ესეც სამად განაწილდა გულებში ჩასაწყობად და გათენებამდე მთებისკენ გავემგზავრეთ.

ტყიან ადგილებში მისვლამდე ძალიან ჩქარა წასვლას ვცდილობდით, რომ გათენებისას მინდვრად არავის ვენახეთ. ტყეს რომ თავი შევაფარეთ, უფრო უდარდელად და ნელა მივდიოდით, ხოლო როდესაც საჯიხვე მთებზე ავედით, ერთ მშვენიერ ადგილას, სადაც მთის ანკარა წყარო მოჩუხჩუხებდა, დავსხედით, დავისვენეთ, პირი დავიბანეთ, გულებს თავი მოვხსენით, ამოვალაგეთ შესაწირავად საჭირო საგნები (პური, არაყი, სანთელი), მონადირეებმა პირი აღმოსავლეთისაკენ ჰქნეს და შესწირეს ყოველივე ეს დალსა და სვე-ბედის მიმცემ ღმერთს. შემდეგ შეუდექით საუზმობას, რომლის დროსაც მე ვსთხოვე აბრამს ჩემი საგზლიდან ხორცი ამოეღო და თითო ნაჭერი ყველასათვის ჩამოერიგებინა. აბრამმა ეს შეასრულა, მაგრამ მწარე შეიქმნა ჩემთვის ეს საუზმე და ამხანაგებისადმი პატივისცემა. საგზლად ღორის შაშხი მქონდა. თურმე ნადირობის დროს ღორის ხორცის საგზლად წაღება ჯიხვ-არჩვთა მეუფისა, მათა და სიმაღლეთა ქალღმერთის დალის საბინადრო სპეტაკ მთებში ყოვლად დაუშვებელი საქმე ყოფილა. ეს მე არ ვიციოდი და ძვირადაც დამიჯდა. ბექუზა ერთობ ახირებული კაცი იყო. შაშხი თუმცა იმანაც მაღიანად მიირთვა და კარგადაც დანაყრდა, მაგრამ მე კი მაღლობის მაგივრად ღორის შაშხის წა-

მოღებისა და მით ნადირობის „წაბილწვისათვის“ ლანძღვა-გინებითა და წყევლა-კრულვით ამიკლო. სხვები კი მეტ თავდაჭერილობას იჩენდნენ, ჩვენი ჩხუბით თავს იქცევდნენ, იცი-ნოდნენ და სერის უყურებდნენ.

საუზმობის შემდეგ გავუდექით კლდეებს. ბექუზა ერთობ ზანტი კაცი იყო, ყველაზე უკან მოდიოდა და ამიტომ დავუ-ძახე: „ბექუზა, მალე გამოიარე“-მეთქი. ამაზეც მან წყევლით მიპასუხა: „გაგინმოს ღმერთმა ენა და ზედ მიწა დავაყარე, სა-ხელს ნუ მიძახი, „ნაპოლო“ (ფრინველი) დამიძახე ხოლმეო“. თურმე მონადირის სახელის დაძახება მთებში დაუშვებელი ყო-ფილა, მაგრამ მე მაინც ვუპასუხე: შე მამაცხონებულო, ფრინ-ველს რა გიგავს, ძლივს მოეთრევი-მეთქი.

ბევრი სიცილის შემდეგ მივედით ერთ ადგილას, სადაც თოვლიან ტყეში დათვის ნაკვალევს წავაწყდით. ამ ტყეში ცალ-ცალკე უნდა გვევლო, რომ ტყის მეტი ნაწილი გაგვეარა და ერთ რომელიმეს მაინც გვენახა ნადირი. მაგრამ ბექუზამ ამა-ზედაც უარი განაცხადა: „სულელები ხომ არა ხართ, დათვის რომ ჩემი კაჟიანი თოფი ვესროლო და ერთი ტყვიით ვერ მო-ვკლა, სანამდე ხელმეორედ გავტენიდე, იქნება მომიბრუნდეს და დამგლიჯოსო“.

თოფი, მართლაც ყველაზე ცუდი ბექუზას ჰქონდა, თუმ-ცალა სულ მის ქება-დიდებაში იყო. მე მისი თოფის სამასხაროდ აგდება მინდოდა და ვუთხარი: ბექუზა, ეს თოფი უნდა მომ-ყიდო-მეთქი. თურმე ნადირობის დროს თოფის ხსენებაც სახი-ფათო ყოფილა და ბექუზა ამაზედაც გამიწყრა და მითხრა: „თოფს ნუ ამბობ, თოფის მაგივრად „ტარხან“ (ჭოლოკი) და-უძახეო“.

იმ დღეს ჩვენმა ნადირობამ უნაყოფოდ ჩაიარა. ღამის გა-სათევად კლდეში ერთ გამოქვაბულში შევედით, კარგა ხანს ვხუმრობდით და ზღაპრებით ვერთობდით თავს. შემდეგ ვი-ვახშმეთ და დავიძინეთ. დაძინების წინ ბექუზამ ერთი ბრძნუ-ლი დარჩევა შემოგვთავაზა: „ვისაც რა დაგესიზმროთ, ყვე-ლამ გულში ჩაიბეჭდეთ, სიზმარი დაიმახსოვრეთ, რომ ჩვენი

ნადირობის სვე-ბედი გამოვარკვიოთ“. ჩემს შეკითხვაზე იმის შესახებ, თუ როგორ შეიძლება სიზმრით ნადირობის გამორკვევა, ბექუზას მაგივრად აბრამმა მიპასუხა: თუ ლამაზ ქალთან არშიყობა დაგვესიზმრა, ეს „დალის“ წყალობის მომასწავებელია, ხოლო თუ ღვინო ვინმემ დაგვალევინა, ჩვენ მიერ გასროლილი თოფის ფინთიხით (ტყვიით) ჯიხვის სისხლის დაქცევის ნიშანიაო და სხვ.

სასურველი სიზმარი არავის დაგვესიზმრებია, სამი დღე ვიარეთ და, საგზალი რომ შემოგვეღია, ხელცარიელი სახლში დავბრუნდით. თურმე ჩვენი სანადიროდ წასვლა ყველას გაეგო სოფელში, ძალიან ეინტერესებოდათ, თუ რით დამთავრდებოდა ჩვენი ნადირობა. როდესაც ასე შერცხვენილები სახლში დავბრუნდით, ერთი მხრით ცოლი ამიხირდა: კაცო, თუ რამე გაგვაჩნდა, ყველაფერი საგზლად წაიღე და ერთი მთის ქათამი მაინც ვერ მოკალითო, ხოლო მეორე მხრით ბექუზამ ნადირობიდან ასე ხელცარიელი დაბრუნების მიზეზად ხალხში ის დასახელა, რომ მე ღორის შაშხი მქონდა საგზლად წაღებული. ამის გამო ყოველ ნაბიჯზე დაცინვას ვხვდებოდი. ასე სასაცილო და სამასხარო საგნად გადაიქცა ჩემი პირველი ნადირობა.

რამოდენიმე ხნის შემდეგ, ხუთი ამხანაგით წავედი სანადიროთ მულახის იშვიათ საჯიხვე სანადირო თვეთნულდის და წანერის მთებში. არა მგონია, სადმე მოიპოვებოდეს ამისთანა სანადიროები. სოფ. ჟაბეშიდან 4-5 ვერსის მანძილზე მდებარე, კავკასიონის უმთავრეს ქედზე აღმართული, შაქრის თავისებურად წვერწაწვეტილი, მუდმივი თოვლით დაფარული, ჩრდილოეთით და აღმოსავლეთით მყინვარებით შემკობილი ლამაზი თვეთნულდი (4853 მეტრი) ჰემმარიტად წარმოადგენს მონადირეების მიერ სხვადასხვა ქვეყნებში დაფრთხობილ ჯიხვ-არჩვთა თავშესაფარს. თავისი მიუდგომლობით თვეთნულდის მთა ვერაგი მტრის მიერ დევნილი ნადირისათვის საუკეთესო სიმაგრეა. მისი კალთები მდიდარია ჯიხვ-არჩვისათვის საამური ბალახით, ხოლო ძირები მათთვის სანატრელი მჟავე წყლებითა

და მლაშე მიწით. ამიტომაც ამ მთებში ხშირად შეხვდებით ჯიხვ-არჩთა ჯოგებს.

ამ მყავე წყლების ახლოს მონადირეებს გაკეთებული აქვთ საფარები სათოფურებით, ზევიდან ქვით დახურული და მიწით დაფარული, რომ ნადირმა მტერი ვერ შეამჩნიოს. წყლის სასმელად მთებიდან ჩამოსულ საბრალო ცხოველებს შეუბრალებლად სპობენ ამ ხერხის საშუალებით.

ამ მთებში მე გავემგზავრე სანადიროდ სამი სვანისა და ორი უცხოელის თანხლებით. გათენებამდე გავედით სოფ. ჟაბეშინიდან და მზის ამოსვლამდე სანადირო ადგილებზე ვიყავით. ტყეში ერთ ადგილას, გზის პირას, ჩვენ შევამჩნიეთ ბრტყელი ქვა, რომელზედაც წვრილი კენჭები ეწყო, ამან ჩემი ყურადღება მიიქცია, შეეჩერდი. მონადირე ტრიფონმა ამიხსნა: სამარჩიელო ქვაა, ამ ადგილას მონადირეები ისვენებენ, ქვაზე კენჭებით მარჩიელობენ და არკვევენ, მისცემს მათ მთათა, სიმალღეთა და ნადირთა ღმერთი ნადირს თუ არაო. ამ ადგილას ჩვენ მარჩიელობის მაგივრად ჩვეულებრივი „ლიმზირ“ (მსხვერპლთ შეწირვა) გადავიხადეთ, ვისაუზმეთ და შემდეგ გავუდექით გზას. სანადირო ადგილებს რომ მივუახლოვდით, ტრიფონმა მყავე წყალზე სამი ჯიხვი დაინახა.

ამ ადგილებამდე უცხოელები დიდი ვაი-ვაგლახით მივიყვანეთ, აქ კი დაქანცულები ჩამოჯდნენ და ჯიხვებისაკენ წასვლაზე უარი განაცხადეს. ისინი იქვე ახლო კლდეში ერთ გამოქვაბულში დავაბინავეთ, დანარჩენნი ჯიხვებისაკენ წავედით. მაგრამ ვიდრე მივასწევდით იმ ადგილებამდე, სადაც ჯიხვები იყვნენ, ისინი უკვე წასულიყვნენ და ხელცარიელი დავბრუნდით უკან. ღამე ყველამ გამოქვაბულში გავატარეთ, მეორე დღეს უცხოელებმა უკან დაბრუნება ითხოვეს და ერთი მონადირის თანხლებით შინისკენ გასწიეს. დანარჩენები — მე, ტრიფონი და ბესი — წანერის მყინვარებით მთებისაკენ გავემგზავრეთ. ავედით თუ არა უფსკრულებით დასერილ ზღაპრულ მყინვარზე, უცბად მზის სხივებით წითლად აფერადებული მთიდან ჯიხვის ნუკრის საზარელი ბლავილი მოგვესმა. ჩვენ

სმენად გადავიქეცი, იქვე ჩამოვჯექით და მთას ჭოგრებით დავუწყეთ თვალიერება. უცბად დავინახეთ, რომ საცოდავი ნუკრი გულსაკლავი ბლავილით ჩვენსკენ მორბოდა. ჩვენ მივხვდით, რომ მას დედა არა ჰყავდა, ალბათ მონადირის ულმობელმა ტყვიამ მოუსპო მას სიცოცხლე. დაობლებულ, გამწარებულ, გზა-დაბნეულ და უპატრონოთ მოხეტიალე, საცოდავ ნორჩ არსებას, ეტყობა, ჩვენც კი, — მისი მტრების ბანაკიდან გამოსული მონადირეები, დედად მოვეჩვენეთ.

როდესაც საბრალო ცხოველი საკმაოდ მოგვიახლოვდა, ბესიმ თავის „ყირმილზე“ (თოფზე) გაისვა ხელი და დააპირა მისი ნიშანში ამოღება. მე და ტრიფონი ვეცით მას თოფში და სროლა არ დავანებეთ. როდესაც საცოდავი ნუკრი დარწმუნდა, რომ ჩვენში დედობას ვერ ჰპოვებდა, იბრუნა პირი და ტყვიასავით მთებისაკენ გავარდა.

ჩვენ განვაგრძეთ გზა, რამდენიმე მანძილი რომ გავიარეთ, ჩამოვჯექით, დავისვენეთ და ჭოგრები ავამუშავეთ. მალე ძალიან ახლოს დავინახეთ ოცამდე ჯიხვი, მაგრამ ამ ადგილიდან ჯიხვებისკენ ნიავი ქროდა და საშიში იყო, რომ ჯიხვებს ჩვენი სუნი არ აეღოთ, ვიდრე ნიავი არ ჩადგებოდა, იძულებული ვიყავით ადგილიდან არ დავძრულიყავით. ნახევარი საათის შემდეგ ჯიხვები რატომღაც დაფრთხნენ და მწვერვალებისკენ გაქანდნენ. მონადირეებმა ამის დანახვაზე ერთხმად გადასწყვიტეს: ჩვენ მიერ მიღებული სიფრთხილის ზომები ალბად საკმარისი არ იყო, ჯიხვებს ჩვენი სუნი მაინც ეცათ. ჩვენ მივყეთ ამ ჯიხვების კვალს, ერთი ქედიდან გავიხედეთ ჩვენ წინ მდებარე მთის კალთებში და დავინახეთ უთვალავი ჯიხვის ჯოგი. ამ ჯოგის დანახვაზე ყველას თვალები აგვენთო, გული აგვიძგერდა.

დიდი სიფრთხილით ისევ დაბლა დავეშვით და ჯიხვებს ისეთი ადგილიდან მოვექეცი, სადაც ისინი უთუოდ უნდა ჩაგვვარდნოდნენ ნიშანში. დავიკავეთ შესაფერი ადგილები. სადამოუჯამი იყო. მალე დავინახეთ, რომ ჯიხვის ჯოგი ბალახის ძოვით ჩვენსკენ მოდიოდა, ერთი მეთაური ჯიხვი კი ამ ჯოგის მო-

შორებით მაღლა კლდეებით ნელ-ნელა მოდიოდა. გადმოდგებოდა ხოლმე ამაყად კლდის ჯერ ერთი კორტოხიდან, მერე მეორედან და ათვალეიერებდა აქეთ-იქით არე-მარეს. ტრიფონმა ჩამიჩურჩულა: აი ესაა ჯიხვის ჯოგის ყარაულიო. ბესიმ წამოიძახა: რას ვუცდით ჯოგის მოახლოვებას, ვესროლოთ და მოვკლათ ეს ჯიხვიო. ტრიფონი ამის წინააღმდეგ წავიდა: ჯოგი პირდაპირ თოფის ტუჩზე მოდის, რაღა ამ ერთს ვესროლოთ, დავუცადოთ და თითო ჯიხვი ყველამ ამოვიღოთ ნიშანში, სამში ერთს მაინც მოვკლავთო. ბესი მაინც თავისას გაიძახოდა. ამ დავაში რამოდენიმე საუნი მანძილზე ჩვენ წინ თავი იჩინა ჯოგმა. მე და ტრიფონმა ნიშანში ამ ჯოგის წინამძღოლი ორი ჯიხვი ამოვიღეთ. ბესიმ ყარაულ ჯიხვს არ მოაშორა თვალი. ყველამ ერთად გავისროლეთ თოფები. მე და ტრიფონმა თითო ჯიხვი მოვკალით, ბესი კი ხახამშრალი დარჩა. ვერაფერი მოკლა. მე და ტრიფონმა ერთმანეთს მიულოცეთ გამარჯვება. ტრიფონმა ჯერ თოფს აკოცა, შემდეგ მაღლობა გადაუხანდა გამარჯვების მიმცემ ღმერთს. სირბილით დავეშვიტ ძირს, სადაც დახოცილი ჯიხვები გვეგულებოდა. ტრიფონი ემთხვია მათ პირისსახეზე. ჯიხვები იქვე გავატყავეთ. ერთი ჯიხვის ხორცი ავიკიდეთ ზურგზე სამთავემ და საღამომდე ისევ იმ გამოქვაბულში ჩამოვედით, სადაც წინა ღამე უცხოელებთან ერთად ვავათიეთ. იმ ღამეს დახოცილი ნადირის ჯიგარით მსხვერპლთ შეწირვა გადავიხადეთ, მეორე დღეს დილას ადრე ტრიფონი და ბესი დაბრუნდნენ მეორე ჯიხვის ხორცის ჩამოსატანად, მე კი გამოქვაბულში ტყვილად ჯდომას ვარჩიე ძირს ჩავსულიყავი და საღამომდე იმ მუავე წყლის მახლობლად, ტყეში ვყოფილიყავი, რომელზედაც ხშირად მოდიან ხოლმე ჯიხვები.

მართალია ამ ზღაპრული სილამაზის ბუნებაში ადამიანს არ მოსწყინდება, რაც უნდა დაქანცული იყოს, იმდენად იტაცებს თვალს ეს საკვირველი სანახაობები, მაგრამ მე მაინც ტკბილად ჩამძინებოდა. საღამოს უამს გამომეღვიძა და მუავე წყალზე ათამდე ჯიხვი დავინახე. დავუმიზნე თოფი ერთს და ვესროლე. ჯიხვი იქვე წაიქცა და მოკვდა. მალე დაღამდა, მე

გამოქვაბულში დაებრუნდი. წინა დღით მოკლული ჯიხვის ხორცის ჩამოსატანად წასული ამხანაგები დაბრუნდნენ, ჯიხვის ხორცი გამოქვაბულში შემოიტანეს და დაქანცულები პირისსახიდან ოფლს ჩოხის კალთებით იხოცდნენ. მე ვუამბე ჯიხვის მოკვლა. მომილოცეს, გადამკოცნეს.

შემდეგ შეუდექით ვახშმის მზადებას. როგორც უკვე ნათქვამი მქონდა, სვანური ადათით, მოკლული ნადირის ჯიგარი მთაშივე უნდა შეეწიროს მათა და სიმაღლეთა მეუფეს, ნადირთა მფარველსა და მომცემ ღმერთს.

მონადირეებმა გააკეთეს ორი დიდი შამფური, საგეს ორი ჯიხვის ჯიგარი, შესწვეს და შესწირეს ნადირობაში გამარჯვების მიმნიჭებელს. შეწირვის შემდეგ ჯიგარს მადიანად შევექცით.

მეორე დღეს ჩავედით ჩემ მიერ მოკლული ჯიხვის ამოსატანად გამოქვაბულში. როდესაც ჯიხვს ვატყავებდით, ვნახეთ, რომ ეს იყო დედალი ჯიხვი, რომელსაც პატარა შვილი ძუძუზე ყოლია. ამან ძალიან შემაწუხა, უცბად წარმომიდგა ზემოთაწერილი, წინა დღეებში ნახული სურათი, ვიღაც მონადირის მიერ მოკლულ ჯიხვის შვილის უნუგეშო მდგომარეობა, უგზო-უკვლოთ მთებში მისი ხეტიალი და გულსაკლავი ბლავილი.

მაგრამ ჩემი ტანჯვა, საშინელი სულიერი განცდა და სინდისის ქეჯნა გააორკეცა იმ საზარელმა სურათმა, რომელიც უცბად ჩემს თვალწინ ამ ბოროტმოქმედების ჩადენის ადგილზე გადაიშალა. იმ ადგილზე, სადაც ჩვენ ჯიხვს ვატყავებდით, გათენებისას, საშინელი ბლავილით, წინა დღეს ჩემ მიერ მოკლულ, მისთვის დაკარგული დედის საძებრად მოდიოდა მისი უბედური შვილი.

წარუხოცელი იქნება ჩემს მეხსიერებაში მისი მდგომარეობით მიღებული შთაბეჭდილება.

თოფის ხმისაგან შეშინებული საცოდავი ნორჩი ცხოველი, ეტყობა, დედის დაკარგვაში უცბად ვერ გამოირკვა, სხვა ჯიხვებთან ერთად მთის მწვერვალებისკენ გაიქცა. იმ ღამეს მან

შეიტყო დედის დაკარგვა, მეორე დღეს გაეშურა ამბის გასაგებად იქ, სადაც დედას დაშორდა. იგი ათვალეობდა ყოველმხრით ადგილებს, დაეძებდა დედას და, როდესაც არსაიდან მის საზარელ ბლავილს დედა არ გამოეხმაურა, ჩამოვიდა პირდაპირ იმ ადგილზე, სადაც ის უკანასკნელად, დედასთან მჯავე წყალს შეექცეოდა, და სადაც ულმობელმა ტყვიამ ისინი ერთმანეთს დააშორა. იქ ის ნახულობს მშობელი დედის სისხლით შეღებილ ადგილს, რწმუნდება დედის დაკარგვაში და უფრო საზარელსა და საბრალო ბლავილს იწყებს, შემდეგ წელმოწყვეტილი მიდის მთის მწვერვალებისაკენ და, ვინ იცის, ამის შემდეგ რა ბედი ეწია ამ უმანკო ნორჩ არსებას.

ჯიხვზე ნადირობა, მონადირეებს თავდავიწყებამდე იტაცებს. არაფერ საქმეზე მონადირე სვანი ისეთ რისკს არ გასწევს და სიცოცხლეს სასწოროზე არ დადებს, როგორც ჯიხვზე ნადირობის დროს.

ზამთრობით ჯიხვები იძულებული ხდებიან მთის მწვერვალებიდან ძირს ჩამოვიდნენ და ისეთ ადგილებში დაიხამთრონ, სადაც გამხმარი ბალახი მაინც იშოვება. მონადირეებს ეს ადგილები შესწავლილი აქვთ. ამიტომ ხშირად ხდება ამ ადგილებში ჯიხვების ვერაგულად ამოჟლეტა. უშგულში, ხალდეში, ადიში და მულახში არის ისეთი საზამთრო საჯიხვე ადგილები, სადაც ჯიხვები დიდ თოვლიანობის დროს შედიან, მაგრამ თუ მონადირეებმა იქ მოიძწყვიდეს, გამოსავალი მარტო ორ-სამ ადგილას აქვთ.

მიუხედავად იმისა, რომ ზამთარში იქ სანადიროდ წასვლა დიდ საშიშროებასთან არის დაკავშირებული, რამდენიმე კაცი იყრის თავს. ღამე მიდიან იმ ვარაუდით, რომ განთიადზე საჯიხვე ადგილებში იყონ. აყენებენ ყარაულს იმ ადგილებზე, სადაც ჯიხვებს გამოსვლა შეუძლიათ. დანარჩენები მიდიან სხვა მხრით და, თუ ჯიხვები შიგ დაინახეს, უტეხენ სროლას და კლავენ; რომლებიც მათ გადაურჩებათ და გაექცევათ, მათ ადვილად ზოცავენ სადარაჯოზე ფხიზლად მყოფი მონადირეები.

ხშირად ყოფილა შემთხვევები, რომ მონადირეების მიერ დაფრთხობილი გაქცეული ჯიხვების წყალობით კლდეებიდან ჩამოშვებულა თოვლის დიდი შვავი და მონადირეებიც მისი მსხვერპლი გამხდარან. 1915 წ. სოფ. ხალდეშიდან ზურაბ ჩოფლიანის მეთაურობით ხალდეშის საჯიხვო მთებში სანადიროთ წასული ხუთი მონადირე შვავისაგან ერთად დაიღუპენ. ხოლო ჯიხვებმა თავს უშველეს და სხვა...

როდის იქნება ის დრო, რომ მთის მწვერვალებზე მოხეტიალე, მთების მშვენიება უვნებელ, უმანკო, ლამაზსა და ლალ ჯიხვებს ადამიანი არ აწუხებდეს, არ ანადგურებდეს და თვითონაც მათთან ბრძოლის მსხვერპლი არ ხდებოდეს.

ჯიხვზე ნადირობასთან დაკავშირებული ლებენდები

სვანების ეკონომიურ ცხოვრებაში ნადირობას ერთ დროს უმთავრესი ადგილი ეჭირა. ამიტომაც მთებში და კლდეებში მყოფ ჯიხვ-არჩვის ღმერთიც კი შეუქმნიათ მათ და ნადირობა დღემდე სვანეთში სარწმუნოებრივ ნიადაგზეა დამყარებული. ამ ღმერთს სვანები სახელად „დალს“ უწოდებენ, მათი წარმოდგენით ეს ჯიხვ-არჩვთა ღმერთი ულამაზესი, მზეთუნახავი, მუდამ კლდეში მყოფი, ოქროსნაწნავიანი ქალია.

სვანებს თავისი თვალწარმტაცი, ადამიანის მომაჯადოებელი და ზღაპრული სილამაზის მთები დაღის სპინადრო ადგილებად მიაჩნიათ, ხოლო ამ მთებში მყოფი ჯიხვ-არჩვი დაღის კუთვნილ ცხოველებად. დღემდე დარჩენილი სამი ფერხული სიმღერის მიხედვით სქესობრივი მოთხოვნილება დაღსაც აქვს. ის ხშირად მონადირეებს ყვარებია. მაგალითად სვანეთში დღემდე არსებობს ერთი ლეგენდა დარჯელიანზე და ამირაზე (ამირანზე), რომლის მიხედვითაც დაღი დარჯელიანის საყვარელი იყო, ამირანი დაღისა და მონადირე დარჯელიანის შვილია.

ეს ლეგენდა მოგვითხრობს, რომ ერთი სოფლის თავში აღმართულ ციცაბო კლდიდან ყოველდღიურად სამჯერ იმის-თანა მწარე კვილი ისმოდა, რომ ორსულ ქალს, მაკე ცხენს, ძროხასა და სხვა ცხოველებს შიშისაგან მუცელში შვილი არ რჩებოდათ. მიწა და ხე-ტყე ძვრას იწყებდენ. მონადირე დარჯელანმა გადასწყვიტა ასულიყო ამ კლდეზე და გაეგო, თუ ვინ იყო მისი სოფლის დამლუპველი.

მან გააჭედვია ერთ მჭედელს სამი ფოლადის კეტი, ავიდა კლდეზე, რომელსაც სამჯერ კეტი ჩაჰკრა და კლდე შიგ ჩასტეხა. დარჯელანი შევიდა შიგ გამოქვაბულში და ნახა დალი. დაღს და მონადირეს ერთმანეთი შეუყვარდათ და დალი მალე დაორსულდა. დარჯელანმა კლდეში სიარულს მოუხშირა, მისი ცოლი დაეჭვიანდა და ერთხელ თავის ქმარს უკან გაჰყვა, დალთან დაძინებული შეისწრო. ის მიეპარა დაღს და ოქროს მაკრატლით ოქროს ნაწნავი მოსჭრა. დაღმა რომ გაიღვიძა, მიხვდა, რაც დაემართა და ძალიან შეწუხდა. მალე დაღმა შეიტყო, რომ მონადირისაგან ის დაორსულებულა და სთხოვა დარჯელანს გაეჭრა მისთვის მუცელი, გამოეღო იქედან შვილი, კუროს ტყავში გაეხვია და ისეთს ადგილას დაედო, სადაც სამი გზა ერთად თავს იყრის. დარჯელანმა მისი ბრძანება შეასრულა, და როდესაც ამ გზით სამი წმინდანი მიდიოდა და ბავშვის კვილი მოესმათ, ისინი გაოცდნენ. იცნეს, რომ მათი ნათესავის ხმა იყო, გახსნეს კუროს ტყავი, ეს ბავშვი აიყვანეს, მიაბარეს გასაზრდელათ დარჯელანს, რომელმაც ის გამოაზარდა, მონათლა და სახელათ ამირანი დაარქვა. ამირანის გამართა-გმირობა აიხსნება მით, რომ ის დაღის შვილი იყო.

სიმღერა „დალი კოჯას ხელღვაჟალე“ (დალი კლდეებში მშობიარობს) გვაუწყებს, რომ დაღს ამ მშობიარობის დროს კლდიდან „ჩვიჩლიდ“ შვილი გამოუვარდა, მას მგელმა წაავლო კბილი და ტყისკენ გააქანა. ერთმა მონადირემ მგელი მოკლა, ბავშვი დაატოვებინა და დედას მიჰგვარა. გახარებულმა დაღმა მონადირე დალოცა და დააჯილდოვა ყოველწლიურად მარიამობის თვეში სამმტკავლიან რქების მქონე რვა „ღვაში“-ს (ჯიხ-

ვის) მიცემით, ბარბალობას შვიდი ღვაწის, ყოველ კვირას
თითო „ერსკნი“-ს (არჩვის) მიცემით, დიდი ხნის სიცოცხლის
მინიჭებით და სხვა. ხალხს ეს გაულექსავს, დღემდე შენახულია
საშაიროთ შემდეგი სახით:

დ ა ლ (1)

დედაჩემო მშვენიერო,
გამომიცხვე დღეს საგზალი,
როს დადგება განთიადი
და გადავა კვირადალი,
მთაში წავალ სანადიროთ,
მომენატრა ჯიხვი-არჩვი,
მომენატრა ტყე ლამაზი,
შემოსილი მწვანე ფარჩით.
გამოუცხოვს დედა საგზალს
და სიტყვასაც ეტყვის მცირეს;
მთებისაკენ ეშურება
ეს გულადი მონადირე.
რომ შეუდეგ მალლა აღმართს,
გადავლახე გზები ბევრი;
ერთ ადგილას, სად შრიალებს
მწვანე ბუჩქი, მწვანე ტევრი,
საუზმისთვის მოვემზადე,
პირი მოვხსენ ჩემსა გუდას;
გულში შვება გაიშალა,
გულში ფიქრმა დაიბუდა.
შემომესმა მწარე მოთქმა
მწუხარების რამ კივილი;
გული შეხტა საგულეში,
იგრძნო რაღაც მან ტკივილი.

1) გალექსილია ა. ონელის მიერ.

ყური უგდე საოცარ ხმას,
ხმას ხევებში დარბეულსა,
მსურს შევეტყო ვის რა უჭირს,
ვის უბობენ ისრით გულსა!
აღმოსავლეთ გავიხედე,
სად კლდე თეთრი ფერით ალობს,
კლდეში დალი წევს და კვნესის,
კლდეში დალი მშობიარობს.
დაბლით მგელი შეძუბგურებს,
უბრიალებს ცეცხლით თვალებს,
უნდა შვილი გამოსტაცოს,
დააობლოს ნაზი დალი.
დალის შვილი გადმოვარდა,
მოიტაცა მგელმა ტყეში,
და ამიტომ ჰკივის დალი,
და ამიტომ მოსთქვამს, კვნესის.
მონადირე კლდისა ძირში
მივიდა და უხმო დალსა:
— დიდება შენ! რა გაწუხებს,
ვინ გისველებს ცრემლით თვალსა?
— მე ვარ დალი, კლდის მეუფე,
გამომტაცა მგელმა შვილი;
ამას ვტირი, ამას ვგლოვობ
მწუხარე და თმაგაშლილი.
— ნუ სწუხდები, მხნეთ იყავი,
უთხარ მე ვარ მონადირე,
და ვეფხური ნახტომებით
გადავევლე კლდის ნაპირებს.
მგელი სერზე მირბის მალი,
დალის შვილი მიაქვს პირით,
მას არ ესმის დალის ოხვრა,
დალის გულის გასაჭირი.
ჩაუსაფრდი სერზე ჩუმად,

თოფი ჩახმასხ შევაცენე;
შიშით მთები შეირხენ და.
აშრიალდენ მწვანე ხენი.
და გავარდა ჩემი თოფი,
მგლის გულ-ბოყვი შეარყია;
ტყემ მწუხარედ დაიგმინა,
ტყემ ფოთლები შეარხია.
დალის შვილი მხარს შევისვი,
გამოუდექ მთების განებს,
და მხიარულ სიმღერითა
დალსა შვილი მიუყვანე.
კლდის ძირიდან დალს შევცახე:
— ჩამოუშვი, დალო, თმები!
დალს თვალები გაუნათდა,
როს მოესმა ჩვენი ხმები.
დალმა ოქროს ნაწნავები
ჩამოუშვა კლდიდან ძირსა,
მისი თვალი სიხარულის
და სიამის ცრემლით სტირსა.
დალმა როცა შვილი ნახა,
ბევრი აღარ დაახანა,
და ოქროსფერ ნაწნავებით
კლდეში შვილი აიყვანა.
დალმა შვებით გადმომძახა:
— ჩემი მადლი შეგეწიოს,
დილით ნამი შუბლს გესხუროს,
საღამოს კი ნაზი სიო.
წყალობა რამ თუ გინდოდეს,
ჩემო კარგო მონადირე,
მიიღებდე ჩემგან ყოველს
უამრავს და არა მცირეს.
სამუდამოთ ფიცი დავდოთ
ჩვენ და-ძმური სიყვარულის!..

— დალი! დალი! შენსა მადლსა
 ღირსი არ არს ჩემი გული.
 მე შენ ძმობას ვერ შეგკადრებ,
 სხვა წყალობას მომცემ რამეს,
 სხვა წყალობა მიბოძე მე, —
 ამასა გთხოვ, მხოლოდ ამას.
 — მარიამობისთვის დამდეგს,
 როს მზე ისვრის ოქროს კონებს,
 მომიცია მე რვა ჯიხვი
 სამმტკავლიან რქების მქონე.
 ბარბალობას შვიდი ჯიხვი,
 ყოველკვირით ერთი არჩვი.
 მთაში შვეებით იხარებდე
 და უკვდავი მარად დარჩი.
 და ყოველი მონადირე
 უკვდავ იყოს შენი გვარის,
 მარჯვენა მხრით გეყოლებით
 მე თქვენი და, თქვენი დალი.

მთელს სვანეთში დღემდე ყველაზე უფრო გავრცელებულია ფერხული სიმღერა „ბეთქილი“, ამ სიმღერის შინაარსის მიხედვით, „დალი“ ერთი სახელგანთქმული მონადირის ბეთქილის საყვარელი იყო.

ბეთქილმა დალს უღალატა და შეიყვარა თავისი რძალი თამარი. ამ მოვლენით განრისხებულმა დალმა ბეთქილზე შური იძია და სასტიკად დასაჯა. ერთხელ, ყველიერის აღების კვირას, როდესაც, მთელი მულახ მუჟალის 1) ხალხი ჩვეულებრივად სოფ. ჟაბეშში „აღბა ლაღრალის“ (ყეინობის) დღესასწაულზე იყო თავმოყრილი, ამ დროს ბეთქილის მთებში გასატყუებლად დალის მიერ „კვიცრა“ (ჯიხვი) მოვლინებული იქნა.

1) თავისუფალი სვანეთის ერთი თემია.

თვეთნულდის მთებიდან, რომელმაც ფერხულში ჩაბმულ ბეთქილის ლაჯებში გაუარა და შემდეგ მთებისკენ გაეშურა.

ჯიხვის ამგვარმა საოცარმა საქციელმა იმოქმედა სახელგათქმულ მონადირის თავმოყვარეობაზე. ხალხმაც მას ერთხმად შესძახა: „ამ ჯიხვს, ბეთქილ, შენ უნდა დაედევნო“-ო. ბეთქილი დაედევნა ჯიხვს, მთელი ხალხი მათზე იყო მიშტერებული, ყველას აინტერესებდა ჯიხვის ბედი და ბეთქილის მასზე გამარჯვება. ჯიხვი ბეთქილს თვეთნულდის მთის ძირში „ქვანის“ კლდეში შეუძღვა. ამ საშინელ ციკაბო კლდეში ბეთქილი ჯიხვს მიჰყვებოდა, სანამდე იმისთანა ადგილში არ შეიჭრა, სადაც მარტო მარჯვენა ფეხის დასადგამი და მარცხენა ხელის მოსაკიდებელი ადგილი არ შერჩა ხელში. თავის შველის ყოველგვარ საშუალებას მოკლებული ბეთქილი მალე დარწმუნდა, რომ ეს ჯიხვი დალისაგან იყო გამოგზავნილი, რათა იგი ამ კლდეში გაეტყუებინა და კლდიდან გადაგდებით შური ეძია მასზე ლალატისათვის.

ბეთქილი წყევლა-კრულვით იხსენიებს თავის რძალს თამარს, რომელმაც ის შეიყვარა, შეაცდინა, დალისადმი ლალატი ჩაადენინა და ამისთანა მდგომარეობაში ჩააყენა.

უბებში თავმოყრილი მულახ-მუჟალის ხალხი არ იშლებოდა, ყველა თოფის ხმის მოლოდინში სმენად არის გადაქცეული, ყველას თვალი და ყური, მათ წინ აღმართული, იმ თვეთნულდისკენაა მიპყრობილი, სადაც ბეთქილი ეგულებათ.

ბეთქილი რწმუნდება თავის უბედურებაში და ერთს მწარედ დაიკივლებს. ხალხი რწმუნდება მის დაღუპვაში. ყველა იწყებს მზადებას მის მისაშველებლად. ზოგს ქეჩა-ნაბადი მიჰქვს, ზოგს გრძელი კიბეები და ზოგსაც ბაწარი. მაგრამ საცოდავი ბეთქილი გადარჩენის საშუალებას მოკლებული აღმოჩნდა.

მთელი ღამე მას სიცოცხლე მხოლოდ, იმ ცალი ხელითა და ფეხით უკავია, რომლითაც იგი კლდის უფსკრულის ნაპირზეა ჩამოკიდებული. გამოეცლება ამ ხელ-ფეხში ძალა, ისიც სიცოცხლეს გამოესალმება.

ხალხი კლდის ძირში მისი დაღუპვის მოლოდინში ათევს ლამეს. გათენებისას ღონემიხდილ ბეთქილს ხელი და ფეხი ლალატობს. დაღუპვისა და სიცოცხლის გამოსალმების წინ მოსთქვამს ბეთქილი:

მამაჩემს ვევედრები ბევრი რანგი და ღვინო მიკურთხე-
ბინოს,

დედაჩემს ვუანდერძებ — ბევრი ხაჭაპური მიკურთხე-
ბინოს,

ჩემს ცოლს ვეხვეწები შვილები კარგად გამიზარდოს,

ჩემს ძმებს ვუანდერძებ თოფ-იარაღს მოუარონ,

ჩემს დებს გადაეცით — ნაწნავები კარგად გაიშალონ,

ჩემს საყვარელს გადაეცით — ცხარე ცრემლი დამაღვა-
როს,

ჩემს ამხანაგებს ვთხოვ ერთი ფერხული გამაგონონ, ზარიც
კარგი შემომძახონ,

ჩემს სოფლელებსა ვსთხოვ კუბო კარგი გამიკეთონ,

თამარმა, ჩემმა საყვარელმა, ლეჩაქი მარცხნივ დამი-
ტრიალოს.

მშვიდობით, მთებო, მშვიდობით, ჯიხვებო.

მშვიდობით, მშობლებო, დებო და ძმებო,

მშვიდობით სამშობლო,

მშვიდობით, მეზობლებო და მეგობრებო.

მშვიდობით, კლდეებო, მშვიდობით, დალებო! *)

ამ სიტყვების შემდეგ ბეთქილი კლდიდან გადმოვარდება და დაიღუპება. მის ძვლებს ხალხი კლდის ძირში ჰკრებს და ჯალავერით მულახში მშობლებთან მისვენებს.

სვანეთში ნადირობის დროს მონადირის დევთან ბრძოლის შესახებ არსებობს ბევრნაირი ვარიანტების ლეგენდები.

სვანებს დღემდე სწამთ დევის (ტყის კაცის) არსებობა. მათი წარმოდგენით ის არის უზარმაზარი ტანის, ცალთვალიანი, ბალნიანი, რქიანი, ხშირად თორმეტთავიანი, ადამიანის მსგავსი,

*) იხ. გვ. 39.

უდაბურ ტყეებში და ღრეებში მობინადრე არსება, რომელიც მონადირეებს ხშირათ უნახავთ და როცა მოუკლავთ, ქაფათ ქცეულა. დევი თუ კაცს დალოცავს — ბედნიერია, თუ დასწყევლის — უბედურია. ამიტომ ზოგან მის საპატივისცემოთ მსხვერპლთ შეწირვასაც აქვს ადგილი.

უშგულში დღემდი არსებობს ერთი ლეგენდა, რომელიც მოგვითხრობს, რომ დევი და უშკულები მონადირე ღამე ერთ უდაბურ ტყეში შეხვდნენ ერთამანეთს. მონადირემ დევი მოჰკლა. დევის შვილი შეუდგა შურის ძიებას, მაგრამ მამის სისხლში მისთვის არ იყო დამაკმაყოფილებელი მონადირის სისხლი. ამიტომ მან გადასწყვიტა უშკულის ღვთისმშობელზე გადაეტანა შურის-ძიება, დაეხრჩო იგი. ამ მიზნით უშკულის დასავლეთით ერთ ვიწრო კლდოვან ენგურის ხეობაში ააგო მაგარი კლდის კედლები, რომლებიც დღემდე ატარებენ დევის ნაშენებ კედლების სახელწოდებას. ამ კედლებით მას უნდოდა დაეგუბებია მდ. ენგურის წყალი იმ სიმაღლემდე, რომ უშკულის ღვთისმშობლის ტაძარი მასში გამოეხრჩო. განსაცდელში ჩავარდნილმა უშკულის ღვთისმშობელმა მიმართა კალის წმ. კვირიკესა და სთხოვა მიშველება. მან კი დასავლეთიდან გამოუშვა ოქროს რქიანი ვერძი, რომელიც ეძგერა რქებით დევის მიერ ღვთისმშობლის დასახრჩობათ აგებულ კლდის კედლებს, დაანგრია ისინი, დაგუბებული წყალი თავის გზით გაუშვა და სასოწარკვეთილებაში ჩავარდნილი ღვთისმშობელი იხსნა დახრჩობისაგან.

დევი ამ დროს იმყოფებოდა იფარის თემის ტყეებში, სადაც თავის კედლების გასამაგრებლად ეძებდა დიდ ქვებს. მას საჭირო ქვები უნახავს, დაეწყო ისინი ერთი მარჯვენა, მეორე მარცხენა მხარზე და მთებით უშკულისაკენ მიჰქონდა. ამ დროს მან მალლიდან გადმოხედა მდ. ენგურს, რომელიც გამშრალი იყო მის მიერ აშენებულ კედლებისაგან წყლის დაგუბების წყალობით და დაინახა, რომ ამდენ ხნის დაგუბებული მდინარე ისე აღიდებული, საშინელი ხმაურობით მიდიოდა, რომ კლდეებსა და ტყეებს ეხეთქებოდა და არემარეს ანგრევდა. დევი

მიხვდა რაშიც იყო საქმე, საშინლად შეწუხდა, აღრიალდა, ზრახმორეულმა მხრებზე დაწყობილი ქვეები ერთი ჩრდილოეთისაკენ გადაისროლა, მეორე სამხრეთისაკენ. უკანასკნელი შეჩერდა იფარიდან ერთ ვერსის მანძილზე — წყლის პირად მდებარე მინდორში, სადაც შემდეგში ხალხის მიერ ამ ქვაზე აშენებულ იქნა დღემდე აქ არსებული კოშკი, რომელსაც საძირკვლად ის დიდი ქვა უძევს.

სვანები მარტო ჯიხვ-არჩვზე არ ნადირობენ, ისინი ნადირობენ აგრეთვე: მგელზე, დათვზე, კვერნაზე და მელაზე. კურდღელზე ნადირობა სამარცხვინოთ მიაჩნიათ და მისი ხორცი თითქმის ეძაგებათ.

მგლებს სვანები წმინდა გიორგის ძაღლებს ეძახიან, მათ იჭერენ ხაფანგით, კლავენ თოფით. მონადირეები გვარწმუნებენ, თითქოს, მგელს, თუ ის ახლოს არის, თოფის მოჯადოება შეეძლოს. მოკლული მგლის კბილი და ყანყრატოს ნაჭერი ავიზნით დაავადებულთათვის უებარ წამლათ მიაჩნიათ. ამიტომ ასეთი სახის ავადმყოფთ გამოაბმენ ხოლმე ამ სვანებს ყელზე, რომ ავი სული არ წაეკაროთ. მგლის კბილს ყელზე დაჰკიდებენ ხოლმე ლამაზ ბავშვებს, ავი თვალისაგან დასაცავად. სვანი რომ მგელს მოჰკლავდა, მის ტყავს ჩამოჰკიდებდა ხოლმე გრძელ კეტზე, ჩამოატარებდა მას მთელ სვანეთში, ჩამოუვლიდა კარდაკარ ყოველ მოსახლეს, რასაც შაშანგელოს ეძახდნენ და მისი მკვლელი ყველასაგან ლოცვა-კურთხევას, პურს, ქერს და ცერცვს ღებულობდა საჩუქრათ. ამჟამად ეს ჩვეულება გადავარდა.

მგლებისაგან პირუტყვის დასაცავად სვანეთში ხშირად ადგილი აქვს მსხვერპლთ შეწირვას. წელიწადში ერთხელ (3 თებერვალს) მგლის საპატივისცემოდ კალოებში არყის ხისაგან გაკეთებულ ლამპას ანთებენ, რასაც მგლის ლამპრობას ეძახიან. ლამე გარეთ დარჩენილი პირუტყვის მგლებისა და დათვებისაგან დაცვის მიზნით ოჯახის უფროსისათვის გაკეთებულ ფიჩქს (სუფრას) შემოუჭირებენ ხოლმე ფეხებზე ბაწარს, შიგ მაკრა-

ტელს გაურჭობენ, შეულოცავენ: „ეკენია, ბეკენია, ბეკენ ჩუქვან სანეფია აღდემ, ბაღდემ თხერალს სიკვდილ“. გაიტანენ სახლიდან და გარეთ დასდებენ. ყველიერის აღება ღამეს ნავახშმევს სვანები შამფურზე ჩამოაცობენ ხოლმე პურს, ხორცის ნაჭრებს, ძვლებს, ადიან სახლის სახურავზე ან აივანზე და იძახიან: „ელოდ გელოდ (მგელო) წელს ესა გქონდეს, გაისად ხარის ბექს მოგართმევთო“ და გადაუგდებენ ამ „ბაჟს“ მგელს. თუ კურდღელზე ნადირობა, როგორც ზემოთა ვთქვიით, როგორც სუსტსა და ფრთხალ არსებაზე, სვანებს სამარცხვინოთ მიაჩნიათ, სამაგიეროთ დათვზე ნადირობა, როგორც მაგარსა და ღონიერ არსებაზე სვანებს ვაჟკაცობათ მიაჩნიათ და მისი მოკვლა სასახელოთ. თათებს მოკლულ დათვს მიაჭრიან ხოლმე და მონადირის ვაჟკაცობის ნაშთათ მიაჭედებენ კედელს იმისთანა ადგილას, რომ ყველამ დაინახოს.

დათვის თავზე სვანები ისეთი შეხედულებების არიან, თითქოს, მას წყალდიდობის დროს მდინარის იმ ნაპირის წალეკვისაგან დაცვა შეეძლოს; რომელ ნაპირზეც ის დამარხული იქნება. ამიტომ მდინარის ამა თუ იმ ნაპირზე მდებარე სათიბებისა და ყანების წყალდიდობისაგან დასაცავად დათვის თავს, იმ ნაპირზე დამარხავენ ხოლმე, რომელსაც წყალდიდობისაგან წალეკვა მოელის. ამ უკანასკნელ ხანებში ეს ჩვეულებაც ქრება. დათვის ნაღველი მუცლის ტკივილის საუკეთესო წამლად მიაჩნიათ. კვერნა სვანეთის უდაბურ ტყეებში უამრავია და მასზე ნადირობას ფართო ადგილი უჭირავს. კვერნა სვანეთში ორნაირია: ერთს აქვს თეთრი მკერდი და ბეწვიც დაბალი ხარისხის, მეორეს ყვითელი კვერცხის გულისებური გულმკერდი, რომელიც უფრო კარგი ღირსებისაა. ნადირობას რომ ავი თვალი არ ეცეს, კვერნაზე ნადირობა დიდი საიდუმლოებით არის მოცული. ამიტომ სანამდი ზამთრის პერიოდში კვერნაზე ნადირობა არ დამთავრდება, მანამდე არავის არ შეუძლია იმის გაგება, რომელმა მონადირემ რამდენი დაიჭირა. კვერნას იჭერენ უმთავრესად ხაფანგით, და თითო მონადირე საშუალოდ

5 — 10-მდე. ყოველწლიურად მისი ტყავი გადის ბაზარზე 1000-მდე. კვერნის ნაღველი ციების უებარ წამლად მიიჩნიათ.

სვანეთის ტყეებსა და კლდეებში ხშირად ვნახულობთ ირმის რქებს. შველის ნუკრის დაჭერასაც ადგილი ჰქონია. სვანეთის დასავლეთ ნაწილში, როგორც მოგვითხრობენ, დომბაც მოუკლავთ, ზოგიერთ ადგილებს სახელათ „დომბაი ლარე“ და ურქმევიათ (დომბას საბალახო). ეს გარემოება აშკარად ამტკიცებს, რომ სვანეთში ოდესღაც ეს ძვირფასი ცხოველები ყოფილან, მაგრამ ამჟამად მათი ხსენებაც არ არის. ასეთივე მწარე ბედი მოელის სვანეთის მთათა და სიმაღლეთა მშვენებასა და სიამაყეს — ლამაზ ჯიხვს, თუ ეხლავე არ იქნება მიღებული სერიოზული ზომები მის განადგურებისაგან დასაცავად.

ბ ე თ ქ ი ლ ი .

(სვანური თქმულება, გალექსილი 12 წლის გივი ეგ. — ძე გაბლიანის მიერ).

იქ სადაც მარად მეფობს თოვლი,
იქ სადაც მთების სამყარო არის
სვანებმა შეჰქმნეს ლეგენდა ბეთქილ
და ეს ლეგენდა ფერხულად ჰყვავის.

ამბობენ ყოჩაღ, მულახელ ბეთქილს
ვერ ვინა სჯობდა ჯიხვის წყვეტაში.
მრავალი კოხტა მთების მეუფე
მას უმსხვერპლია ნადირობაში.

ერთხელ ბეთქილი ჯიხვის საძებრად
ეხეტებოდა სალსა კლდეებში,
უცბად მოესმა ქალის ნაზი ხმა
უცხრო რამ ძალა იგრძნო მუხლებში.

კლდის წვერზედ იდგა ნაზი ქალწული,
ნადირობისა ქალ-ღმერთი დალი
„ნახა და... ბეთქილს ვაჟკაცურ გულში
სიყვარულისა მოედვა ალი.

„დიდება დალო შენ მთის ქალ-ღმერთო“,
შესძახა მყისვე ქალსა ბეთქილმა.
„კეთილი იყოს აქ შენი მოსვლა“
გასცა პასუხი ბაგით ხეთქილმა.

მე შემეყვარდი, შენ ჩემთან დარჩი,
აღარ წახვიდე აქედან არსად,

თორემ, ლალატში, თუ დაგიჭირე,
მე შენ ამ ლალატს დაგისვამ ფასად.

ბეთქილმაც მისცა ფიცი სვანური,
საესე ვაჟკაცურ პატიოსნებით.
მყისვე აივსო იმისი გული
დალთან ცხოვრების ტკბილი ოცნებით.

შაგრამ გავიდა სულ ცოტა ხანი,
ბეთქილს ეუფლა რაღაც დარდები,
არც ნადირობდა, აღარცა სჭამდა,
არ უთხრა დალსაც გულის ნადები.

აგონდებოდა ბეთქილს დედ-მამა,
ძმები, ოჯახი და მეგობრები,
შეყვარებული რძალი თამარი,
როგორც რომ მტრები, ისე მოყვრები.

მოიმიზეზა ავადმყოფობა,
დასტოვა დალი, დასტოვა მთები,
მხარზედ მოიგდო თავისი თოფი,
სახსოვრად მოსჭრა დალს ცოტა თმები.

მიდის დრო, მირბის ვით ქარი მთებზედ,
დალი ლოდინად გადაქცეულა,
არსად სჩანს მისი ტურფა ბეთქილი
მაშ უღალატა და გაქცეულა.

შურის ძიებით აივსო დალი,
სიკვდილი ბეთქილს ეს არ შერჩება.
მან მიღალატა მეც მას დავლუბაც
და... მოკლე ხანში მკვდარიც იქნება.

ერთხელ როდესაც „აღბა ლაღრალს“¹⁾
მულახ-მუჟალი ჟაბეს უქმობდა,²⁾

¹⁾ ყველიერის აღების დღესასწაული, ანუ ყვინობა.

²⁾ მულახის თემის ერთი სოფელის სახელია, მდებარეობს თეთნულდის მთის ძირში.

ფერხულში ჩაბმულ ბეთქილისაკენ
დალის ბრძანებით ჯიხვი მოჰქროდა.

ოქროს რქიანმა დალის მსახურმა
ლაჯებში ბეთქილს გადაურბინა,
გაჰკვირდა ხალხი თამამი ჯიხვით,
ბეთქილი ჯიხვმა ვით შეარცხვინა.

ჯიხვს დაედევნე მყისვე ბეთქილო
შესძახა ბეთქილს ამაყმა ხალხმა
და სმენად იქცნენ, რომ გაიგონონ
ბეთქილის თოფის მჭექარი მათ ხმა.

ჯიხვი შეუძღვა ბეთქილს ერთ კლდეში
თვეთნულდის ასპიტ მყინვარებს შორის.
ბეთქილსა მაინც არ ეკარგება
იმედი ჯიხვის ოქროს რქის შოვნის.

ბოლოს ბეთქილი იმ კლდეს მიადგა,
სად ტანი ცალი ხელით დაჰკიდა,
ასლა გაიგო თუ ვინ ლუპავდა
ამ საშიშ კლდების მსხვერპლად ვინ ხდიდა.

წყეულიც იყავ რძალო თამარო,
შენ შემაცდინე მე შენ, დამლუპე,
შენი გულისთვის დაღმა გამსწირა
და მის გულისთქმას აქ მე ვემსხვერპლე.

ხალხი არ მიდის, იცდის ყაბეშში
სურთ რომ გაიგონ ბეთქილის ბედი.
უცბად მოესმათ მწარე კივილი
სად აღმართულა თვეთნულდის ქედი.

ზოგს მიაქვს კიბე, ქეჩა, ნაბადი.
გრძელი ბაწრები, მატყლეულობა,
ფენენ მთის ძირში, უნდათ ძმის შველა
ვერ შველის ბეთქილს ფარჩეულება.

გათენებამდის ის ამ ყოფაში
ათეგს მთელ ღამეს, ღამეს უბედურს
ათასნაირი ფიქრი აწვება
მის გულს ვაჟკაცურს ეხლა წამებულს.

მაგრამ ელევა ხელში ძალ-ღონე
და სიკვდილის წინ ანდერძსა სტოვეებს,
ასეთის თხოვნით და გულწრფელობით
მიმართავს იგი თავის მეგობრებს:

მოხუც დედ-მამას გადაეცი ჩემი ანდერძი:
მიკურთხებინოს ერთმა რანგი. ¹⁾ მეორემ პური.
ცოლს ვეხვეწები დამიზარდოს შვილები კარგად
და არ დამწყვიტოს ამ ანდერძზე იმანაც გული.

ჩემ ღომ-გულ ძმებსა ვუანდერძებ, რომ იარაღსა
მოუარონ, შეინახონ, როგორც თვის შვილი,
დებს გადაეცით, ნაწნავები კარგად გაშალონ,
ცრემლით შეამკონ მონადირე „ბაილ-ბეთქილი“.

საყვარელმა ჩემმა რძალმა ტურფა თამარმა
დამიტრიალოს ვით წესია მარცხნით ლეჩაქი,
დაღვაროს დამსხვრეულ ძვლებს ცრემლი მდულარე,
რომ გულს არ დარჩეს მწუხარების რაიმე ლაქი.

ამხანაგებს და გულითად ჩემსა მეგობრებს
გთხოვთ გამაგონოთ ერთხელ მაინც ჩვენი ფერხული,
შემომძახოთ ჩვენებური მწუხარე ზარი,
სოფელმა კუბო გამიკეთოს არ დამწყდეს გული.

გემშვიდობებით თქვენ: დალებო, ლაღნო ჯიხვებო,
თქვენც მეგობრებო, მეზობლებო, სვანეთის მთანო,
ტკბილო აღმზრდელი შენ სამშობლო თვითონ სვანეთო,
თქვენაც მშობლებო, საყვარელნო დანო და ძმანო.

¹⁾ თაფლისაგან ვაკეთებული სასმელი.

რა გაათავა ეს სიტყვები მკვეთრი, ბეთქილმა
ფერხულის ხმაში მოსწყდა იგი მშობლიურ კლდეებს,
ხალხმა აკრიბა დამსხვრეული მისი ცხედარი
და ჯალავერით მიუტანეს მწუხარე მშობლებს.

დღესაც ფერხულში ისმის ქება ვაჟკაც ბეთქილის,
მის ბედის წერას დაჰქვითინებს ჩონგურზედ ქალი
ამ სიმღერაში მე შევიცნე სვანთა ჯავარი
და შურის გება გაწბილებულ ქალწული დალის.

— : —

შ ი ნ ა ა რ ს ი

	გვ.
ჯიხვი სვანეთის მთებში	1 — 14
ჯიხვზე ნადირობასთან დაკავშირებული ხალხური ზნე-ჩვეულებანი	15 — 27
ჯიხვზე ნადირობასთან დაკავშირებული ლეგენ- დები	27 — 43

ფანსი 35 ქაპ.

39
8 129

